

УДК 81'23

DOI 10.31652/2415-7872-2019-58-196-203

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВДИВИХ ТА БРЕХЛИВИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

К. Є. Рум'янцева

orcid.org/0000-0003-2423-5608

П. Ю. Рум'янцева

orcid.org/0000-0002-6972-1549

Стаття присвячене проблемі психолінгвістичних особливостей правдивих та брехливих висловлювань. Соціальна поведінка людини в першу чергу і головним чином – це словесна поведінка. Невипадково психолінгвістичний аспект займає все більш важливе місце у вивченні взаємодії, переконання, впливу та інших питань пов'язаних з комунікативною практикою, що традиційно відносять до соціально психологічних. Актуальність теми зумовлена тим, що вона є ефективною у використанні у великій кількості соціальних сфер застосування. Проведена експериментальна робота показала, що не всі психолінгвістичні особливості вказують на правдивість чи брехливість висловлювання, навіть навпаки, один і той самий показник може вказувати на протилежні ознаки, залежно від того з якими ще критеріями він поєднується. Спростовано поняття про ефективність окремих психолінгвістичних особливостей у детекції брехливих висловлювань на практиці. Також було встановлено, що використання окремих критеріїв із списку правдивих чи брехливих ознак повідомлення не в усіх випадках є достовірним та ефективним, адже в нашому дослідженні вони спрацювали лише в поєднанні з певними іншими ознаками.

Ключові слова: психолінгвістика; брехня; правда; детекція брехні; способи виявлення; успішність виявлення.

PSYCHOLINGUISTIC PECULIARITIES OF TRUTHFUL OR FALSE STATEMENTS

K. Rumyantseva, P. Rumyantseva

The articles consider the problems of psycholinguistic peculiarities of credible and false statement. The person is a sociable creature whose behavior is also sociable determined. Through socializing the personality can develop and function in the society. Person's social behavior is primarily and mainly a verbal behavior. No wonder, the importance of psychology aspects is increasingly growing in respect with interaction, convincing, the impact and other issues connected with communicative practice, traditionally referred to as psychological. Since language is one of the major tasks of contemporary psycholinguistics is the analysis of verbal structures to express sincerity or insincerity of the statement, determining psycholinguistic aspects of lies. The topicality of this issue is determined by its effectiveness in various social domains. The aim of the research is to study psycholinguistic peculiarities of credible and false statements. The conducted experimental work shows that not all psycholinguistic peculiarities point at the credibility or incredibility of the statement. On the contrary one and the same indicator can indicate contradictory features, depending on the criteria it is linked to. The author agrees the credibility of the effectiveness of certain psycholinguistic peculiarities of detecting false statements in practice. It has also been defined, that the use of some criteria listed as credible or false peculiarities of the statement does not hold true in all cases, because in our research they proved to work only in connection with certain other peculiarities. To solve the set tasks the following methods have been used; theoretical analysis of the issues; empirical – stating experiment, observation; interpreting-content analysis, statistical data processing of the average indicators, the criterion of G-signs, the criterion of Pearson's linear correlation.

Key words: psycholinguistics, lies, truth, lie detection, ways of detecting, detecting effectiveness.

Людина – це соціально обумовлена істота, дії та поведінка якої є також соціальними. За допомогою соціальної поведінки вона може повноцінно розвиватись та функціонувати в суспільстві. Соціальна поведінка людини першочергово – це словесна поведінка. Невипадково психолінгвістичний аспект займає важливіше місце у вивченні взаємодії, переконання, впливу та інших питань, пов'язаних з комунікативною практикою, що традиційно відносять до соціально психологічних. Оскільки – це один із головних інструментів впливу, тому одним із завдань сучасної психолінгвістики є аналіз вербальних конструкцій задля виявлення щирості або нещирості повідомлення, тобто психолінгвістична детекція брехні.

Теоретико-методологічну основу досліджень складають праці таких дослідників, як: В. Беянін, Л. Виготський, І. Горелов, Д. Дубровський, Ж. Дюпре, О. Залевська, В. Знаков, П. Екман, О. Ліпманн, О. Леонтьєв, М. Льюїс, О. Потребня, А. Ребер, С.Рубінштейн, Ф. де Соссю, О. Фрай, Л. Щерба.

Метою статті є дослідження психолінгвістичних особливостей правдивих та брехливих висловлювань. Гіпотеза дослідження говорить про те, що в ситуації брехливих висловлювань люди мають

такі психолінгвістичні особливості: збільшення кількості пауз та обмовок, порушення логічної структури тексту, мала кількість деталей, безособові конструкції.

Практична значущість полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані в сфері людських відносин та комунікації. Отримані способи успішного виявлення брехні будуть ефективними у практичному використанні в роботі політичних та громадських діячів, спеціалістами з піару, менеджерів з персоналу, у правоохоронних органах, митних службах і можуть застосовуватись під час безпосереднього спілкування з людьми та спостереженням за ними.

Життя суспільства цілком залежить і коригується інформаційною сферою та обмін інформацією є невід'ємною частиною повсякденних соціальних взаємодій. Інформаційне середовище оточує людей з усіх боків та скеровує їх та їхні думки, а тому є безперечним засобом маніпуляції. Психологічній категорії «брехня» приділяли увагу ще мислителі давньої Греції. Тодішні мислителі, починаючи з Аристотеля і Платона, намагалися з'ясувати сутність цього поняття, його морально-психологічні аспекти, а також розробити рекомендації, як запобігти поширенню брехні. Наприклад, викриваючи софістів та їх методи наукових досліджень, Аристотель сформулював основні закони формальної логіки. У новий час М. Монтень, Н. Макіавеллі, Ж. Монтеск'є, а також російські філософи М. Бердяєв та В. Соловйов, французький науковець Ж. Дюпра та інші приділяли багато уваги цьому феномену. Зараз феномен брехні, її причини та форми прояву вивчають юристи, філософи, педагоги та психологи. На даний час розроблено теорії щодо формування і розвитку брехливості, з яких провідними вважаються концептуальні ідеї окремих дослідників проблеми брехні та брехливості (А. Акименко, прагматична теорія комунікації, В. Знаков, А. Ленец, Ф. Савельєв, Л. Філонов, та ін.). Загальнометодологічними основами дослідження є принцип системної організації психіки людини (Б. Ананьєв, Б. Ломов, В. Мерлін), принцип єдності діяльності та свідомості (С. Рубінштейн) і принцип генезису та саморуху психіки особистості (Л. Виготський, С. Максименко та ін.).

Поняття «брехня» має досить велику кількість визначень, тому неможливо знайти одного і того ж розуміння категорії брехні в різних учених. На думку А. Акименко, брехня – це твердження, яке заздалегідь не співпадає з істиною й сказано усвідомлено. У звичайному житті брехня – це умисна передача реальної і внутрішньої інформації з метою переконати іншу людину в тому, що він сам вважає неправдою. Інше визначення брехні дає В. Знаков. У його розумінні брехня – це намір обдурити партнера шляхом тверджень, які не відповідають фактам, причому той, хто говорить, сам не вірить в істинність свого твердження. Ю. Холодний визначив поняття брехні як свідоме спотворення відомій суб'єкту істини, де вона є усвідомлений продукт мовної діяльності суб'єкта, який має на меті ввести в оману співрозмовника [6]. М. Мітчелл розглядає брехню, як неправдиву комунікацію, яка імовірно приносить користь комунікатору, а П. Екман вважає, що брехня – це намір ввести в оману іншу людину [7]. Порівнюючи ці поняття, можна виділити типові риси цього феномену: 1) брехня це вид комунікації; 2) це навмисний акт, який людина робить усвідомлено; 3) вона слугує засобом збереження репутації; 4) спотворює істину задля задоволення власних інтересів.

Знаряддя праці та мову, як відомо, відносять до найбільш яскравих проявів людського в людині. Мова – це те саме знаряддя праці, вона теж належить до життєво необхідних інструментів, представляючи собою орган, подібний речовим інструментам, тобто матеріальним засобам, які не є частинами тіла. Як і знаряддя праці, мова це спеціально сконструйований посередник. Тільки на цей мовний посередник реагують не матеріальні предмети, а живі істоти з якими ми спілкуємося [4]. Сучасне середовище потребує систему знань, яка зможе відповісти на питання чому людина сказала саме так, а не інакше, чому використала такий набір слів, а не інший та який сенс вона вклала у своє мовлення. Саме такі питання розглядає психолінгвістика, яка межує між психологією і лінгвістикою галузь науки, що займається вивченням мови людини, її виникненням і функціонуванням. Нині немає конкретного уявлення про систему знань цих наук та їхнє взаємовідношення. З одного боку, психолінгвістика з'явилася на світ як новий історично закономірний виток в зближенні лінгвістичної та психологічної наук, з іншого ж – як відгук на постійні вимоги цілого ряду суміжних з нею дисциплін, таких як педагогіка, дефектологія, медицина (включаючи нейрофізіологію і психіатрію), криміналістика, політологія, наука про комунікації та рекламу, військова та космічна інженерія та інші, допомогти їм у вирішенні прикладних задач, пов'язаних з мовленням [1]. Тим не менш, вона набула не практичний, а суто теоретичний характер і виявилася роз'єднаною на дві частини – психологічну й лінгвістичну. Більш того, незважаючи на потребу в єднанні, ця наука трактується лінгвістами лінгвістично, і все, що не вміщується у вузькі рамки такого розуміння, виводиться ними в зону психології мови. Але все-таки відомий автор психологічних словників А. Ребер підкреслює, що психолінгвістика як наукова галузь, що постійно розвивається, є невід'ємною частиною психології. В широкому сенсі психолінгвістика займається всіма питаннями, що стосуються мовленнєвих явищ будь-якого типу.

Існує декілька позицій щодо предмету психолінгвістики як науки. Наприклад, О. Леонтьєв писав, що предметом психолінгвістики є мовленнєва діяльність як ціле та закономірності її комплексного моделювання. Поняття «мовленнєва діяльність» стереотипно входить в абсолютну більшість існуючих вітчизняних визначень психолінгвістики [3]. На нашу думку, мовлення це не просто мовленнєва діяльність та засіб спілкування, а це вища психічна функція людини, її психічний та психофізіологічний процес. Схоже визначення дає Л. Векер, він говорить, що мова – це засіб спілкування, акт діяльності і психічний процес, тобто вказує на те, як тісно пов'язані між собою три аспекти мови, які до недавнього часу вивчалися порізно також, Л. Векер зазначив, що сучасна наука дозволяє охопити єдиним концептуальним апаратом всі три аспекти мови [5].

Якщо характеризувати мовлення особи, то можна виокремити певні ознаки:

1) голос – це така характеристика мови, яка пов'язана з тембром, висотою голосу, інтенсивністю (гучністю). Особливості голосу можуть бути названі лише умовно, так як вони пов'язані зі статтю, віком, певною мірою – з типом вищої нервової діяльності;

2) інтонація – варіації інтонації пов'язані з особливостями особистості (в тому числі типом вищої нервової діяльності), психічним станом в момент мовлення;

3) характер, тривалість і розподіл пауз;

4) характер і ступінь логічних наголошень у тексті;

5) ступінь фонетичної редукції – одне і те ж слово або вислів зазвичай вимовляється різними людьми навіть в одній і тій же ситуації з різною мірою «проковтування». З групових фонетичних ознак вкажемо на такі: діалектні риси, що дозволяють уточнити походження людини; іншомовний акцент;

7) характер заповнення пауз;

8) вибір слів і конструкцій;

9) міра виразності, тобто потенційні можливості вибору конструкцій – ця ознака виражається в банальності та бідності мови;

10) міра правильності (рівень мовленнєвої культури), яка може бути оцінена і кількісно (кількістю граматичних, семантичних і акцентних помилок в одиниці часу або на одиницю тексту);

11) міра організованості тексту – кількість планованого і відповідно випадково сказаного тексту [2].

Отже, в структурі психолінгвістичного експерименту визначальним є установка на активізацію певної ділянки мовної картини світу, яка відтворює стан психологічно реального значення слів внутрішньої лексики респондента.

Для перевірки об'єктивного рівня успішності та ефективності різних засобів детекції брехні нами був організований й проведений констатуючий експеримент. Зміст експерименту полягав у тому, що досліджувані мали усно відповісти на 4 різних запитання, які їм ставив експериментатор. Досліджувані мали 2 запитання на які потрібно відповісти правдиво та 2 запитання, відповідь на які мала бути брехливою. Під час експерименту відповіді досліджуваних записувались на відеореєстратор. У ролі досліджуваних були студенти 1-4 курсу спеціальності “Психологія”. Отримані відео аналізує експериментатор за 22 визначеними критеріями.

Перелік критеріїв: 1. Пауза після озвучення питання; 2. Частота пауз в тексті; 3. Тривалість пауз; 4. Обмовки; 5. Загальна кількість смислових одиниць; 6. Повтор слів; 7. Безособові конструкції; 8. Наявність синонімів; 9. Наявність вигуків; 10. Наявність вступних слів; 11. Перехід з теми; 12. Відхід від відповіді; 13. Надмірне узагальнення; 14. Відсутність деталей; 15. Надмірна кількість деталей; 16. Сленг; 17. Структурованість та логічність тексту; 18. Контекстуальні вставки; 19. Опис дій іншої особи; 20. Пряма мова в тексті; 21. Незвичайні подробиці; 22. Коригування слів.

Далі отримані результати були оброблені за допомогою контент-аналізу.

Аналізуючи відповіді студентів за середнім арифметичним показників, можна зауважити наступне: виникли суттєві відмінності в середніх значеннях таких показників як загальна кількість смислових одиниць, пауза після озвучення питання, частота пауз в тексті, повтор слів, безособові конструкції, пряма мова в тексті, незвичайні подробиці; незначні відхилення були зафіксовані у показників: тривалість пауз, наявність вигуків, наявність вступних слів, перехід з теми та відхід від відповіді, надмірне узагальнення, надмірна кількість або відсутність деталей, структурованість та логічність тексту, сленг, контекстуальні вставки, опис дій іншої особи; а такі показники як обмовки, наявність синонімів та корегування слів взагалі не відрізняються, незалежно від правдивості чи брехливості висловлювань. Результати представлені на рис. 1.

Отримані результати вказують нам на те, що правдиві та брехливі висловлювання чітко відрізняються один від одного кількістю смислових одиниць в тексті, але на практиці така різниця не є суттєвою, так як кількість тексту залежить, наприклад, від балакучості конкретної людини. Довга тривалість паузи після поставленого питання може свідчити про те, що людина намагається збрехати, також наявність певної кількості пауз під час мовлення може свідчити про брехливість висловлювання. Результати нашого

дослідження показали, що в брехливих висловлюваннях більша кількість безособових конструкцій та повторів слів, тобто можемо зробити висновок, що в правдивих висловлюваннях особа буде більше розповідати від свого імені та вживати більше різних слів, які відносяться до тематики її відповіді. Такі критерії як наявність прямої мови в тексті, тобто цитування своїх слів або інших людей та наявність незвичайних подробиць вказують на правдивість висловлювання оповідача. Після аналізу результатів нам вдалось встановити, що деякі показники взагалі не відрізняються, це вказує на те, що в оповідачів, незалежно від правдивості висловлювань, не змінюється кількість обмовок, синонімів та корегування слів. Такі результати можуть вказувати на відносно маленький словниковий запас, неграмотне мовлення та неуважність до своїх висловлювань.

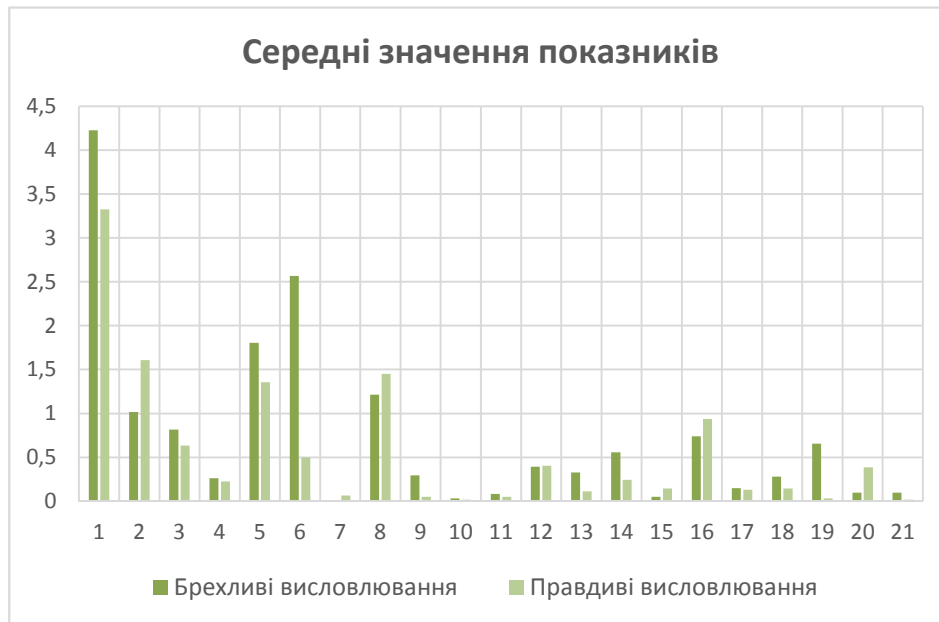

Рис. 1. Показники середніх значень правдивих і брехливих повідомлень

Так як в нашому дослідженні ми порівнюємо результати одних і тих самих людей у різних ситуаціях, коли вони говорять правду або навпаки брешуть, то для більш детального аналізу ми використали критерій G знаків. Цей критерій оцінює пов'язані між собою вибірки, тому за допомогою нього ми порівняли середні показники даних за кожним показником. Після обробки отриманих результатів ми перевірили припущення щодо співвідношення критеріїв, які отримали після контент-аналізу та показників середніх значень. Аналіз за допомогою критерію G знаків показав ступінь статистичної достовірності відмінностей. Отримані результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати достовірності показників середніх значень

Критерій	Рівень статистичної достовірності
Пауза після запитання та загальна тривалість пауз під час мовлення довша	0.05
Менша кількість смислових одиниць порівняно з правдивими висловлюваннями	0.05
Мала кількість синонімів	Недостовірно
Більша кількість безособових конструкцій	0.01
Більша кількість вигуків	Недостовірно
Більша кількість вступних слів	0.01
Частіше перехід з теми та відхід від відповіді	Недостовірно
Надмірна кількість деталей або їх відсутність	0.01
Менша кількість сленгових слів	Недостовірно
Текст менш структурований та логічний	0.01
Більше контекстуальних вставок	Недостовірно
Частіше опис дій інших, а не своїх	0.05
Передають текст за допомогою прямої мови частіше	Недостовірно
Менше незвичайних подробиць	0.01
Корегування слів несуттєво частіше	Недостовірно

Отже, після того як ми отримали результати достовірності по критеріям, можемо схематично описати людину, яка говорить неправду: у мовленні не буде великої кількості смислових одиниць, хоча це не дуже достовірний критерій так як кожна особа відрізняється рівнем своєї балакучості та лаконічності; після запитання пауза перед брехливою відповіддю буде довшою, також під час самого мовлення часто можуть бути довгі паузи (роздуми); мовлення насичено безособовими конструкціями, кількістю вступних слів та надмірною кількістю деталей або навпаки їх відсутністю, тому можна зауважити, що керуватись останнім критерієм не зручно, так як шукати золоту середину між цими крайнощами під час розмови не актуально; брехливі висловлювання будуть погано структурованими та нелогічними за своєю будовою, тому оповідач може збиватись, плутатись та суперечити сказаним словам; коли люди брешуть, вони частіше говорять про дії інших, а не про свої, тобто вони намагаються уникнути опису власної поведінки; останній критерій – це згадування незвичайних подробиць у розповіді, адже такі деталі складно якісно вигадати під час мовлення. Таким чином, можна зробити висновок, що не всі задані нами психолінгвістичні особливості є ефективними у виявленні правдивих чи брехливих висловлювань, так як підтвердилось тільки 12 з 22 критеріїв.

Для дослідження моделі паралінгвістичних та лінгвістичних характеристик мовлення в ситуації правдивих та брехливих висловлювань нами був використаний критерій лінійної кореляції Пірсона. Аналіз результатів за цим критерієм показав нам співвідношення критеріїв за ситуації, коли людина говорить правду або бреше. Після порівняння показників окремо правдивих та брехливих висловлювань, ми отримали результати позитивної та негативної кореляції. Виходячи з цих результатів, ми можемо скласти алгоритми за якими можна буде визначити говорить людина правду чи бреше.

Ми розділили всі психолінгвістичні особливості на ті, які виявляють правду та ті, що вказують на брехню. Дані представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Співвідношення психолінгвістичних особливостей

Критерії, які свідчать про правдивість висловлювання	Критерії, що свідчать про брехливість висловлювання
Коротка пауза після озвучення питання	Довга пауза після озвучення питання
Мала кількість пауз в тексті	Велика кількість пауз в тексті
Короткі паузи в тексті	Тривалі за часом паузи в тексті
Наявність обмовок	Наявність обмовок
Велика кількість смислових одиниць	Мала кількість смислових одиниць
Рідко повтори слів	Часті повтори слів
Майже відсутні безособові конструкції	Велика кількість безособових конструкцій
Наявність синонімів	Не велика кількість синонімів
Наявність вигуків	Наявність вигуків
Мала кількість вступних слів	Багато вступних слів
Відсутній перехід з теми та відхід від відповіді	Відсутній перехід з теми та відхід від відповіді
Надмірне узагальнення	Надмірне узагальнення
Відсутність та велика кількість деталей	Відсутність та велика кількість деталей
Більше сленгових слів	Мала кількість сленгових слів
Структурованість та логічність тексту	Немає структурованості та логічності тексту
Контекстуальні вставки	Контекстуальні вставки
Опис своїх дій	Опис дій іншої особи
Пряма мова в тексті відсутня	Наявність прямої мови в тексті
Наявність незвичайних подробиць	Відсутність незвичайних подробиць
Коригування слів відсутнє	Коригування слів

Отже, ми виявили особливості критеріїв, за якими визначається правдивість та брехливість повідомлення. За допомогою критерію лінійної кореляції Пірсона ми визначили, алгоритми поєднання критеріїв, які свідчать про правдивість висловлювання. Так як, ми отримали позитивні рівні значущості кореляції, які свідчать про дієвість алгоритмів та негативні, які навпаки показують поєднання яких критеріїв не є дієвим у виявленні правдивості чи брехливості висловлювання, то отримані алгоритми представлені на рисунку 2.

На рисунку зображені основні алгоритми та їх кореляційний рівень значущості. За цими алгоритмами можна визначити правдивість висловлювань. На рисунку не зображені деякі алгоритми через свій об'єм, наприклад: велика кількість деталей на пряму залежить від логічності тексту, опису своїх дій, відсутності прямої мови в тексті, відсутності коригування слів. Тому можемо зробити висновок, що при визначенні

правдивості висловлювання можна використовувати поєднання відповідних психолінгвістичних особливостей.

Також, ми виявили алгоритми поєднання критеріїв, які свідчить про брехливість висловлювання. Вони представлені у вигляді рисунку 3.

РІВЕНЬ ЗНАЧУЩОСТІ КОРЕЛЯЦІЇ

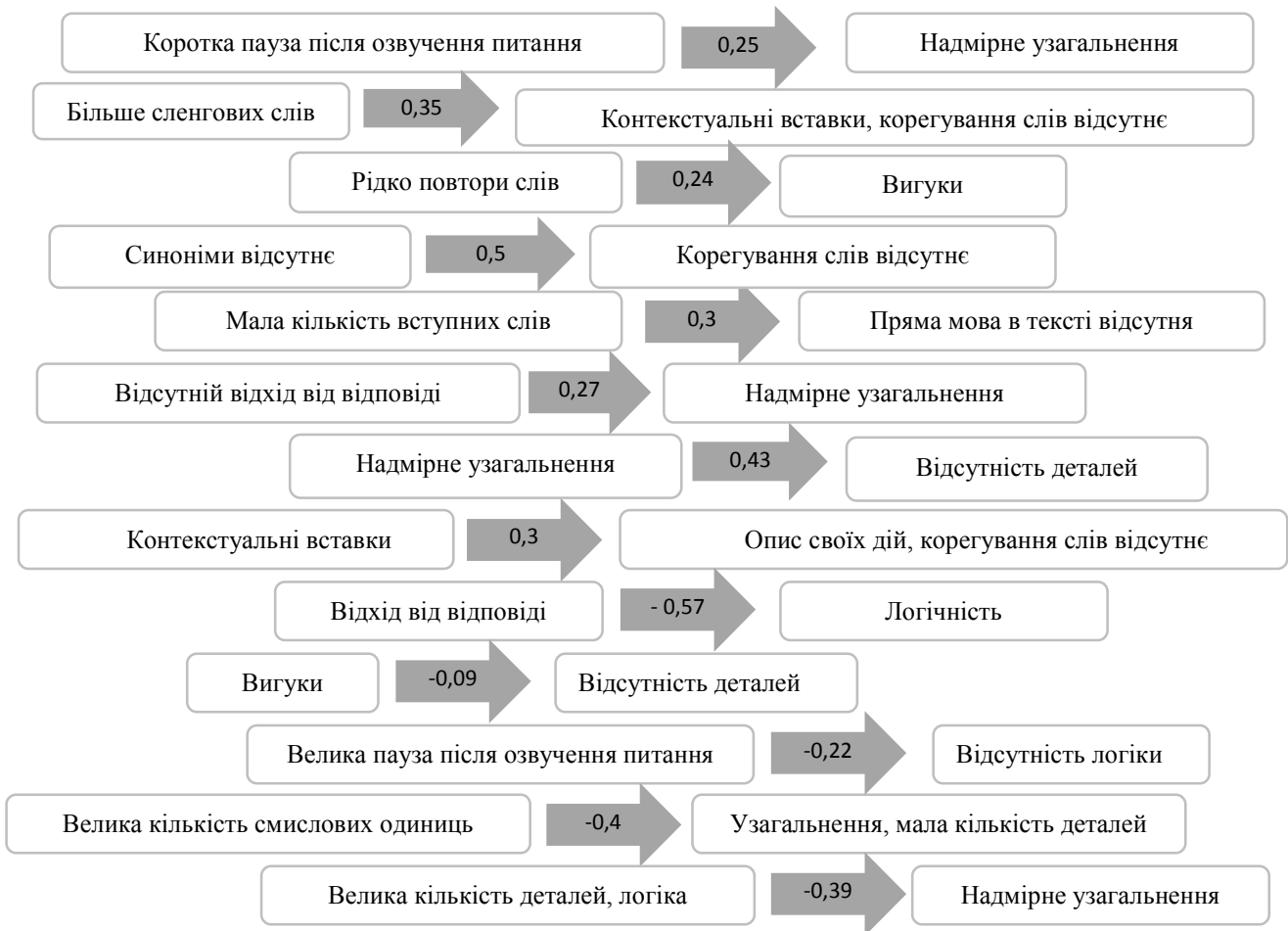

Рис. 2. Алгоритми правдивості висловлювань

На рисунку 3 видно, що такі психолінгвістичні особливості як: кількість та тривалість пауз у тексті та після запитання, надмірне узагальнення, наявність вигуків, велика кількість безособових конструкцій та опис дій іншої людини, часто зустрічаються та вказують на брехливість повідомлення. Також, ми виявили, що інколи поєднання критеріїв, які вказують на брехливість не спрацьовують, наприклад: вигуки, опис дій іншого та надмірне узагальнення. Ми вважаємо, що для успішного виявлення правдивості чи брехливості повідомлення не обов'язково потрібно враховувати всі виділені нами психолінгвістичні особливості, а для більш ефективного результату доречніше спостерігати поєднання, яких особливості присутні в мовленні й тоді незалежно від того чи належать вони до списку ознак брехні, чи правди аналізувати повідомлення.

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що більша частина психолінгвістичних особливостей виявлення правдивих та брехливих висловлювань, а саме 12 з 22 критеріїв, підтвердились, але кількість спростованих також велика. Про спростовані критерії свідчать результати лінійної кореляції Пірсона, так як деякі алгоритми, які утворились під час групування не спрацьовують на практиці та суперечать нашим результатам статистичної достовірності відмінностей.

Висновки. Проведена експериментальна робота показала, що не всі психолінгвістичні особливості вказують на правдивість чи брехливість висловлювання, навіть, навпаки, один і той самий показник може вказувати на протилежні ознаки, залежно від того, з якими ще критеріями він поєднується. Результати дослідження підтвердили та спростували частину психолінгвістичних особливостей. Було виявлено, що правильне поєднання психолінгвістичних особливостей працює. Спростовано поняття про ефективність окремих психолінгвістичних особливостей у детекції брехливих висловлювань на практиці таких як: контекстуальні вставки, наявність обмовок, відсутність та одночасно велика кількість деталей. Також були критерії, які спрацювали: кількість та тривалість пауз, структурованість та логічність повідомлення, наявність сленгових слів та незвичайних подробиць.

Рис. 3. Алгоритми брехливих висловлювань

Таким чином, узагальнюючи отримані результати, можемо стверджувати, що гіпотеза дослідження про те, що в ситуації брехливих висловлювань люди мають такі лінгвістичні особливості збільшення кількості пауз та обмовок, порушення логічної структури тексту, мала кількість деталей, безособові конструкції, підтвердилась частково. Також нами було доведено, що використання окремих критеріїв із списку правдивих чи брехливих ознак повідомлення не в усіх випадках є достовірним та ефективним, адже в нашому дослідженні вони спрацювали лише в поєднанні з певними іншими ознаками.

Література

1. Засєкіна Л. В. Тенденції розвитку вітчизняної психолінгвістики: методологічний огляд проблем та окреслення шляхів їх вирішення / Л.В.Засєкіна // Психолінгвістика. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_2.
2. Карл Бюлер. Теория языка / Карл Бюлер. – Москва : Прогресс, 1993. – 501 с.
3. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики / А.А.Леонтьев. – Москва : Смысл, Академия, 1999. – 288 с.
4. Румянцева І. М. Психолінгвістика: взгляд нового времени / І. М. Румянцева // Психолінгвістика. 2008. – Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_9.
5. Соловей О. А. Психолінгвістичні особливості усного мовлення особистості в ситуації емоційної напруги / О.А. Соловей // Психологічні перспективи. – 2014. – Вип. 23. – С. 276-287. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2014_23_26.
6. Холодный Ю.И. Полиграфы (детекторы лжи) и безопасность: Справочная информация и рекомендации / Юрий Иванович Холодный – Серия «Библиотека полиграфа»: Вып. 1. – Москва : Мир безопасности, 1998. – 96с.
7. Экман П. Психология лжи / П.Экман. – Санкт-Петербург : «Питер», 1999. – 272 с.

References

1. Zasiiekina L. V. Tendentsii rozvytku vitchyznianoї psykholinhvistyky: metodolohichniy ohliad problem ta okreslennia shliakhiv yikh vyrishennia / L.V.Zasiiekina // Psykholinhvistyka. – 2008. – Vyp. 1. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2008_1_2.
2. Karl Byuler. Teoriya yazika / Karl Byuler. – Moskva : Progress, 1993. – 501 s.
3. Leont'ev A.A. Osnovy psiholingvistiki / A.A.Leont'ev. – Moskva : Smysl, Akademiya, 1999. – 288 s.